

ЖІНОЧА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ТІЛЕСНОСТІ

К.І. Карпенко, д. філос. н., професор

Харківський національний медичний університет

Зміна місця і ролі жінки в суспільстві пов'язана з суперечністю її існування. Емансипація, що відбувається в короткій за історичними мірками проміжок часу, дотепер не може усунути цінності патріархату ані в суспільстві і культурі, ані в жіночій самосвідомості. А тому самоідентифікація сучасної жінки здійснюється через взаємодію патріархатних принципів, що спираються на тривалу соціальну і культурну традицію, і принципів егалітаризму, які є не лише логічним результатом розвитку культури, а й наслідком боротьби жінок за рівноправність. Отже, відсутність єдиного соціального смислу, з яким жінка могла б ідентифікуватися, породжує пошук нових смислів, що виконують умову стабільності й мінливості одночасно. Не відмовляючись від своїх традиційних ролей і вважаючи їх невідчужуваними, сучасна жінка активно освоює маскулінно маркіровану соціокультурну територію. Володіючи своєрідним світосприйманням і стилем життя, жінка проходить специфічний шлях самоідентифікації, що вимагає особливого вивчення. Такі сфери жіночої активності, як материнство і професійна діяльність, є головними силами, що розривають цілісність жіночої ідентичності. Тому в сучасному суспільстві більш, ніж в будь-якому іншому, жіноча самоідентифікація не може бути завершеним утворенням стабільної ідентичності, але повинна постійно відтворюватися і трансформуватися, забезпечуючи тим самим індивідуальну тотожність жінки.

Гостроту питанню про самоідентифікацію сучасної жінки додає диференціація видів діяльності, що невпинно зростає, джерел знання про себе, про свої соціальні ролі й принципи соціалізації. Результат соціалізації жінки в сучасному суспільстві визначається ступенем її особистого розвитку, що формується через визнання творчого потенціалу і простору вільного вибору кожного індивіда. Множення джерел знань, у тому числі і про те, що

таке «справжня жінка» і як нею стати, призводить до фрагментованості уявлень жінки про себе, до множинної, часто суперечливої інформації про те, наскільки успішно вона ідентифікується з соціально значущими сутностями.

Проблема жіночої самоідентифікації ускладнюється багатократним прискоренням соціальної динаміки. Це знаходить віддзеркалення, з одного боку, в поглибленні процесу індивідуалізації й «пошуку власного життя», що вивільняє жінку з традиційних форм і ролевих розподілів, а з іншого – соціальні зв'язки, що надзвичайно урізноманітнилися, створюють у жінки потребу в збільшенні й розмаїтті контактів. Численність контактів робить їх менш міцними і більш поверхневими, а це, в свою чергу, забезпечує динамізм і безпосередність реалізації можливостей жінки. У цьому випадку жіноча самоідентифікація починає залежати від безлічі соціальних контактів, кожний з яких може її дестабілізувати або змінити. Оскільки гендер розуміється як соціальна і культурна конструкція статевої визначеності людини, що варіює від суспільства до суспільства, то поняття «стать» з його натуралістичною конотацією «сутнісного призначення» або ігнорується, або навмисно відкидається, заміщаючись «гендером». Тим часом стать відіграє величезну роль в житті кожної людини, визначаючи темп і насиченість соціальної діяльності індивіда, швидкість реакції та ступінь адаптивності до соціальних трансформацій, а тому ігнорувати її специфіку недоцільно. Самоідентифікація сучасної жінки здійснюється між статтю і гендером в переплетенні психо-біологічних й соціально конституюваних чинників.

Мета даної статті – показати специфіку самоідентифікації сучасної жінки протягом її життєвого шляху через трансформації ставлення до тілесності. Методологічне припущення полягає в тому, що через тілесність формується решта системних елементів жіночої самоідентифікації: сексуальність, партнерство,

материнство та професійна діяльність. Функціонування системних елементів на кожному етапі життєвого шляху жінки зумовлено способом їх сполучення.

Соціально-філософський аналіз самоідентифікації сучасної жінки спирається на комплекс досліджень, поштовхом для яких став вихід у світ книги французької письменниці та філософа Сімони де Бовуар «Друга стать» [1, 2], в якій розроблено соціокультурну концепцію жінки як Іншого по відношенню до чоловіка. В загальному вигляді всі напрями вивчення жіночої суб'єктивності можна звести до двох методологічних підходів:

- 1) есенціалістського, в якому жіноча суб'єктивність аналізується за допомогою єдиного сутнісного дискурсу (К. Гилліган, Дж. Геллоп, А. Дворкін, К. Міллет, Дж. Мітчелл, К. Пейтман, А. Річ, С. Файрстоун, Б. Фрідан, Н. Чодороу);
- 2) антиесенціалістського, в якому жіноча суб'єктивність визначається як децентрована, а тому не може розглядатися з єдиної позиції (Д. Батлер, Р. Брайдотті, Е. Брукс, Л. Ірігаре, Л. Ніколсон, Ю. Крістева, Е. Сіксу, Д. Хареуей).

Нетрадиційність есенціалістського підходу полягає в тому, що ество жінки розглядається не як щось задане (природою, Богом, суспільством) і реалізується без урахування волі й бажання жінки, але як те, що, маючи загальну архетипову підставу, володіє індивідуальною варіативністю.

Карпенко Катерина Іванівна

Доктор філософських наук, професор
кафедри філософії Харківського
національного медичного університету

Жіноча ідентичність у контексті ставлення до тілесності

Подвійність жіночої тілесності полягає в тому, що жінка «розбиває» її на дві зони – особа і тіло, тобто все інше. І якщо тіло жінкою часто відчужується і тим самим усувається з самоідентифікації, то саме особа виступає уособленням її Я, зберігаючи тілесність в системі жіночої самоідентифікації.

Жіноча сексуальність – множинна, невизначена і флюїдна. Сексуальність розлита по всьому тілу жінки, більше того – вона перевищує його межі, вбирає його в себе і перетворює. До теорії М. Фуко [6] жіноча сексуальність розглядалася з позиції біологічного есенціалізму, який вказував, перш за все, на її природний, трансісторичний і асоціальний характер. Таким чином, сексуальність представлялася дією статі як біологічної даності без будь-якого соціокультурного впливу. Концепція М. Фуко показує вплив соціального нормування на сексуальність. Сексуальність індивіда, яка «за своєю природою» схильна до патології, повинна знаходитися під контролем суспільства через різні дискурсивні практики, що виступають у формі оцінки і самооцінки, яка можлива тільки за наявності норми. М. Фуко нормою жіночої сексуальності в постіндустріальному суспільстві визначає гетеросексуальний характер бажання і фалоцентрично організоване задоволення [6]. Тому жіноча сексуальність має формуватися з опорою, з одного боку, на власні природно-біологічні

основи (розмитість бажання по всьому тілу), а з іншого – на подоланні фалоцентричної норми, засвоєної жінкою в процесі соціалізації, через створення альтернативних дискурсів і методів гендерного виховання.

Партнерство як інтимно-особові відносини між жінкою і чоловіком є матрицею інших взаємодій між людьми. Тільки через різноманітні (сексуальні, особистісні, побутові) взаємодії з чоловіком як Іншим жінка може зрозуміти особливості власного тілесно-емоційного буття і здійснити статево самоідентифікацію.

Материнство є такою сферою жіночого існування, в якій рівноправна взаємодія статі та гендеру не вимагає посиленних доказів. Материнство сполучає в собі природно-генетичні механізми розмноження і соціокультурні

детермінанти, сплавляючи тим самим природу і соціум (культуру). Материнство починається з щирого бажання жінки стати матір'ю. Дійсно, бажання бути матір'ю задає такий вектор розвитку жінки, який корінним чином змінює її самоідентифікацію. Зачаття, вагітність, пологи, відносини з дитиною є втіленням цього бажання, його наочним підтвердженням.

В самоідентифікацію жінки індустріального і особливо постіндустріального суспільства міцно входить професійна діяльність, яка сприймається жінкою не як другорядна, а як насущна потреба в особистісній самореалізації. Професійна діяльність дає жінці можливість підвищити самооцінку через визначення того, що вона «робить» в суспільстві і яке місце займає в соціальній ієрархії, що приводить до розуміння «роботи поза межами дому» як повністю гендерно сконструйованої. Однак внаслідок того, що професійна діяльність стає для жінки однією з головних способів пошуку смислу свого існування і формую організації життя, не можна зводити її тільки до гендерної дії, необхідно також враховувати вплив статі на досягнення успіху в професійній діяльності. Він має як позитивні, так і негативні наслідки. Прикладом може служити теорія М. Віслоцької [4], яка відзначає пряму залежність рівня активності і прагнення до професійного зростання жінки від рівня естрогену – жіночого статевого гормону.

Запропонована загальна характеристика елементів самоідентифікації відображає специфіку життя жінки постіндустріального суспільства. Функціонування системних елементів жіночої самоідентифікації здійснюється через їх трансформацію на кожному етапі життя жінки.

Позначаючи способи усвідомлення сучасною жінкою себе в процесі індивідуального буття, необхідно враховувати, з одного боку, мозаїчний характер суспільства, в якому переплетено цінності виробництва та споживання, а з іншого – гетерогенність самих жінок як соціальної групи.

Конструювання процесуальності самоідентифікації шляхом виділення чотирьох основних етапів життєвого шляху жінки (дитинство, юність, зрілість, похилий вік) базується на епігенетичному підході Е. Еріксона [7] та екзистенціалізму С. де Бовуар [1, 2].

В дитинстві потенційність статі забезпечує домінування гендерних стереотипів, тому системні елементи функціонують через навчання й гру.

Самоідентифікація «Я – дівчинка» є атрибутом першої та основної самоідентифікації «Я – це Я», що виникає в результаті процесу індивідуалізації дитини. Первинна ідентифікація дівчинки з матір'ю, що лежить в основі її Я, з одного боку, спрощує формування гендерних стереотипів жіночності, а з іншого – ускладнює процедуру відділення дівчинки від матері в процесі індивідуалізації. Глибока емоційна включеність дівчинки в міжособистісні відносини з матір'ю, які не слід розривати для становлення її статевої самоідентифікації, зумовлює специфіку всієї жіночої самоідентифікації, збудованої на зв'язках і відносинах з Іншими (К. Гілліган, Н. Чодороу). Проте необмежена доступність дівчинки до матері як статевого і гендерного зразку не означає відсутності проблем у розумінні дівчинкою своєї статі й гендерних норм жіночності. Головною проблемою для дівчат є розуміння статі. Ця таємниця стає тим більше інтригуючою, коли дівчинка з'ясовує, що тільки жінка може народжувати дитину. Увага дівчинки концентрується на її тілі як джерелі майбутнього материнства. Прояснення механізмів функціонування своєї статі дівчинка здійснює через різні ігри, що імітують не тільки специфічно жіночі прояви тіла, але і сексуальні відносини між жінкою і чоловіком. Саме через свою потенційність стать опосередковується для дівчинки гендерними значеннями. В процесі соціалізації значення статі підміняється «значущими іншими», тобто гендерним нормуванням. Наприклад: батьки, пояснюючи дівчинці, чому вони не можуть купити їй бажану, але маскулітно маркіровану суспільством іграшку, частіше за все вдаються до аргументу «дівчинки з цим не грають». Однак «підміна» розкривається дівчинкою в ході її повсякденного досвіду і спостереження, і тим самим ініціюється прагнення дівчинки зрозуміти значення своєї статі.

Гендерне нормування, спочатку діючи за принципом заохочення-покарання, значно обмежує ініціативу дівчаток порівняно з хлопчиками. Після того, як дівчинка сформувала чітке уявлення про свою стать, гендерне нормування стає самонормуванням, знову ж таки через гру, в просторі якої дівчинка має нагоду «грати» з гендерним стереотипом: засвоїти його, модифікувати або повністю відмовитися від нього. Проте реальність «дорослих» не заохочує подібних експериментів і вимагає від дівчинки повного підкорення гендер-

ній нормі, часто протидіючи волі і бажанням дитини. Тому вимога слідувати гендерним нормам створює у дівчинки конфлікт між самоідентифікаціями «Я – це Я» і «Я – дівчинка», суть якого полягає в тому, що дівчинка змушена вибирати, часто неусвідомлено, між своїми бажаннями і прагненням бути визнаною як дівчинка.

Існують три варіанти вирішення цього конфлікту:

- 1) придушення дівчиною своїх бажань і прийняття гендерних норм, тобто ототожнення статевої і гендерної самоідентифікації;
- 2) збереження здатності вибирати між «Я» і «Я – дівчинка» в кожній проблемній ситуації, тобто розділення статевої і гендерної самоідентифікації;
- 3) відмова дівчинки від статевої самоідентифікації як втілення гендерного нормування і засвоєння тільки тих норм, які не суперечать її волі безвідносно до гендерних маркіровок.

Більшість дівчаток вибирає перший варіант, по-перше – з причини сильного тиску соціального оточення, по-друге – для уникнення відкритого протистояння. Це дає можливість дівчинці точніше виявити коло соціально дозволеного, яке дівчатка окреслюють з урахуванням майбутнього сімейного життя і материнства, а також певних видів і ніш професійної діяльності. Якщо підготовка до професійної діяльності здійснюється в рамках шкільного навчання, де задаються параметри «жіночих» і «чоловічих» професій через аналогічний розподіл шкільних дисциплін, то навчання сімейним ролям здійснюється через прямі контакти (ідентифікації) зі старшими жінками, принципи спілкування з якими переносяться в ігрову діяльність дівчинки.

В юності актуалізація статі приводить до перевірки або експериментування з можливостями функціонування визначених системних елементів. На погляд Е. Еріксона [7], дівочтво вибивається з описаної ним послідовності життєвих стадій тим, що тут порушується оптимальний цикл «автономія – єднання». Дівчина в своєму розвитку сполучає ідентичність (п'ята стадія) і близькість (шоста стадія), оскільки вона пізнає себе через відносини з Іншими. І статеві,

і гендерна самоідентифікація дівчини відбувається її інтерпретацію реакцій «значущих інших» на ті кардинальні зміни, якими рясніє юність. В основі статевої самоідентифікації дівчини лежать тілесні зміни, які вказують на активізацію статі. Стать наповнюється для дівчини конкретним змістом, але його усвідомлення здійснюється через гендерні стереотипи, якими щедро одаровує дівчину соціальне оточення.

Самоідентифікаційна реакція дівчини на активізацію статі, що накладає на неї незгладимий відбиток статевої істоти, може бути двох найпоширеніших типів: «діва-амазонка» і «діва-наречена» [3]. «Діва-амазонка» негативно сприймає трансформації, що відбуваються з її тілом, оскільки розглядає їх як замах на свою суверенність і «асексуальне ество». Реакція Інших, що акцентують увагу на її статевої приналежності, ображає «діву-амазонку», що бачить себе, в першу чергу, як особу.

«Діва-наречена», навпаки, з нетерпінням чекає становлення жіночого тіла як знака дорослої жіночності і знаменує цю подію змінами в поведінці і мові. Нарочито підкреслення тілесних трансформацій «дівою-нареченою» викликає відгук у її оточення, що є необхідною складовою її уявлення про свою жіночність. Відносини, що визначають самоідентифікацію дівчини, зв'язані, в першу чергу, з однолітками. Вплив однолітків обох статей на дівчину відбувається через декларацію «істинних гендерних норм», які сприймаються як відповідна точка оцінки світу, інших людей і себе. Гендерна норма стає цінністю через її усвідомлення дівчиною. Вона має безліч варіантів інтерпретації, а тому дівчина вибирає ті, які, на її думку, найбільш відповідають дорослій жіночності. Напрямом і фоном інтерпретації служить гендерний ідеал. Для дівчини гендерний ідеал завжди персоніфікований, ним стає або героїня художнього твору, або телевізійна «зірка», або жінка з найближчого оточення. Критерій вибору гендерного ідеалу для дівчини – соціальна і особиста успішність жінки-зразка. Дівочтво є періодом як формування системних

елементів самоідентифікації, так і їх змістовного розгортання.

Одночасно із становленням статевозрілої тілесності дівчина починає відчувати зростаюче відчуження свого тіла (особливо це стосується «діви-амазонки»), необхідність його нормування (звідси сильна захопленість дівчат фітнесом), в деяких випадках виникає подвійність тіла. Сексуальність, що стає частиною сексуальних бажань, піддається жорсткому соціальному нормуванню через формування у дівчини страхів – страху дефлорації, страху вагітності і страху бути зґвалтованою. Проте багато дівчат нівелюють у себе ці страхи, прагнучи або зберегти значущі для них відносини з хлопцем/чоловіком, або набути сексуального досвіду, який виступає одним з умов рівноправного партнерства з хлопцями. Саме через обопільне залучення до «таємниці» сексуального життя дівчина і хлопець створюють відносини інтимності, що побудовані на здатності вербалізувати свій сексуальний досвід і переживання. Материнство розглядається дівчиною в перспективі її майбутнього життя і корелює з бажанням професійної кар'єри. «Оглядка» на майбутнє материнство і шкільна регламентація учбових дисциплін на «чоловічі» і «жіночі» формують дівочу орієнтацію – менш професійно визначену і засновану на виборі професій більш низьких за соціально-економічним статусом. Таким чином, дівоча самоідентифікація здійснюється через взаємодію між статтю, що активізується, та гендерними нормами і гендерним ідеалом. Це приводить через змістовне розгортання системних елементів до їх відбору і встановлення того способу їх об'єднання, який в зрілому віці відіграватиме домінуючу роль.

Зрілість є періодом, коли зазначені елементи можуть складати як гармонійну єдність, так і суперечливу взаємодію. Залежно від варіанту їх з'єднання відбувається жіноча самоідентифікація.

В зрілості відбувається не просто максимальне змістовне розгортання всіх системних елементів самоідентифікації, але і всередині кожного елемента виникає безліч варіантів взаємодії між статтю і гендером, що, в свою чергу, створює множину актуальних і потенційних варіантів жіночої самоідентифікації. Множинність її варіантів указує на різноманіття жінок всередині одного типу, тобто конституює відмінності

між ними. На рівні тілесності самоідентифікаційними межами є:

- а) відчуження від власного тіла і прагнення всіма доступними засобами «підігнати» його під встановлені в суспільстві тілесні стандарти;
- б) повне ухвалення жінкою свого тіла як затвердження себе, своєї особи (проект фемінізму).

Множинність жіночого сексуального задоволення (А.

Тьомкіна виділяє чотири: «моральне», «еротичне», «тілесне» і «відсутнє» [5]) формує п'ять самоідентифікаційних схем жінки:

- 1) «(асексуальна) мати-дружина»: відсутність сексуального задоволення і придушення своєї сексуальності;
- 2) «закохана жінка»: акцент на емоційному зв'язку з чоловіком, тому сексуальне задоволення визначається на стику між відсутнім і еротичним;
- 3) «сексуально запитана жінка», яка реалізує принцип морального задоволення;
- 4) «охоча жінка» націлена на отримання тілесного задоволення;
- 5) «жінка-подруга»: суб'єктом задоволення стає «ми», а взаємне досягнення тілесного задоволення пов'язане з вербалізацією сексуального досвіду.

Партнерство можна розглянути в тимчасовій тривалості, тоді відносини з Іншим будуть або довготривалими, періодичними, або короткочасними. Материнство виявляється в трьох варіантах:

- 1) «формальне материнство»: відсутність «материнської мови», обмеження активності дитини відповідно до материнських потреб;
- 2) «ідеальне материнство»: жінка занурена в «материнську мову» і щедро одає нею дитину, відсутня межа між тим, хто виховує, і тим, кого виховують;
- 3) складає проміжну ділянку між пунктами 1 і 2.

Значущість професійної діяльності розглядається жінкою в контексті решти системних елементів і може варіювати від домінування в структурі самоідентифікації як компенсація негативності самоідентифікації в інших сферах до повної відмови від неї. Тут можна виділити три ідентифікаційні схеми жінки:

- 1) «працююча мати»: професійна діяльність сприймається тільки як джерело матеріального доходу

- і спосіб економічного виживання в суспільстві;
- 2) «працююча мати з кар'єрними прагненнями»: професійна діяльність є значущою сферою реалізації сил і здібностей жінки, але материнство не менш важливе, що зумовлює необхідність компромісу між цими сферами;
- 3) «ділова жінка» концентрує увагу на кар'єрному зростанні і за наявності дітей делегує значну частину своїх материнських обов'язків третій особі.

Реалізація тих або інших варіантів самоідентифікації жінки залежить від її інтерпретації відносин з Іншими. Жінка конструює свою самоідентифікацію не просто через пріоритетні для неї відносини, але через власні уявлення про ці зв'язки. Спосіб об'єднання системних елементів змінюється разом зі зміною уявлень про значущі відносини. Взаємодія між статтю і тендером визначає змістовний бік кожного системного елемента і варіює залежно від об'єкту соціального контакту жінки – інша жінка, чоловік або дитина.

Для жінки пріоритетним видом соціального контакту є контакт «обличчям до-особи», тобто конкретна ситуація міжособистісної взаємодії. Спираючись на теорію драматургічного інтеракціоналізму Е. Гофмана, можна визнати, що зміст гендеру є комунікативно варіативним і створюється індивідом як свідомо, так і несвідомо. За Е. Гофманом [8], основним механізмом створення гендеру є гендерний дисплей (встановлена послідовність дій, приписуваних жіночому або чоловічому типу поведінки). «Виконання» гендерного дисплея зумовлює ідентифікацією партнера по взаємодії. Саме через цю ідентифікацію, яка наділяє жінку ознакою Іншого, здійснюється її самоідентифікація. Гендерний дисплей жінки є суперечливим, оскільки його «виконання» засновано на правилі демонструвати пасивність і потребу в заступництві чоловіка, активність та захист у відносинах з дітьми. Це, поперше, створює складність в його засвоєнні, по-друге – припускає значну вірогідність його збою, що призводить до ідентифікації жінки як соціально некомпетентної, що викликає недовір'я до неї. Проте водночас частота збоїв гендерного дисплея, що збільшується, сприяє розширенню гендерної норми жіночості. «Виконання» гендерного дисплея жінкою залежить і від статі, яка представлена

в зрілості цілим спектром специфічних тілесних проявів. Яскравим прикладом суперечності гендерного дисплея і його залежності від статі виступає вагітність (бажана). В цей період жінка схильна одночасно демонструвати як ініціативність і захист по відношенню до майбутньої дитини, так і безпорадність і потребу в підтримці по відношенню до чоловіка. Крім вказаних відносин, що визначають самоідентифікацію жінки (через тілесні відчуття від плоду жінка ідентифікує себе як мати, а через чоловіка – як жінку, що відбулася), основним інформатором в самоідентифікації вагітної жінки виступає інша жінка, що має аналогічний досвід. Критерієм успішності процесу самоідентифікації жінки в зрілості виступає гармонійна взаємодія між статтю і тендером. Це дозволяє жінці подолати соціальний тиск гендерних стереотипів і не залишитися замкнутою в своїй статі. Стаття є якісно новим рівнем особистісного розвитку жінки, оскільки її реалізація вимагає постійної духовної роботи. При дисгармонійній взаємодії статі і гендеру жінка відчуває себе або повністю детермінованою гендерними установками, з-під влади яких вона не може вирватися, або зведеною до статі, коли Інші (а завдяки цьому і вона сама) сприймають її через здатність до репродукції або як сексуальний об'єкт.

Хоча тіло жінки є вираженням її біологічної статі, все ж таки не можна сприймати жіночу тілесність як анатома-фізіологічний континуум. У жінки постіндустріального суспільства можна виділити три соціально сконструйованих способи ставлення до тілесності: відчуження від тіла, нормування і подвійність тіла.

Відчуження від тіла є основним модусом, що визначає жіночу самоідентифікацію в рамках тілесності. Можна виділити три причини відчуження жінки від тіла:

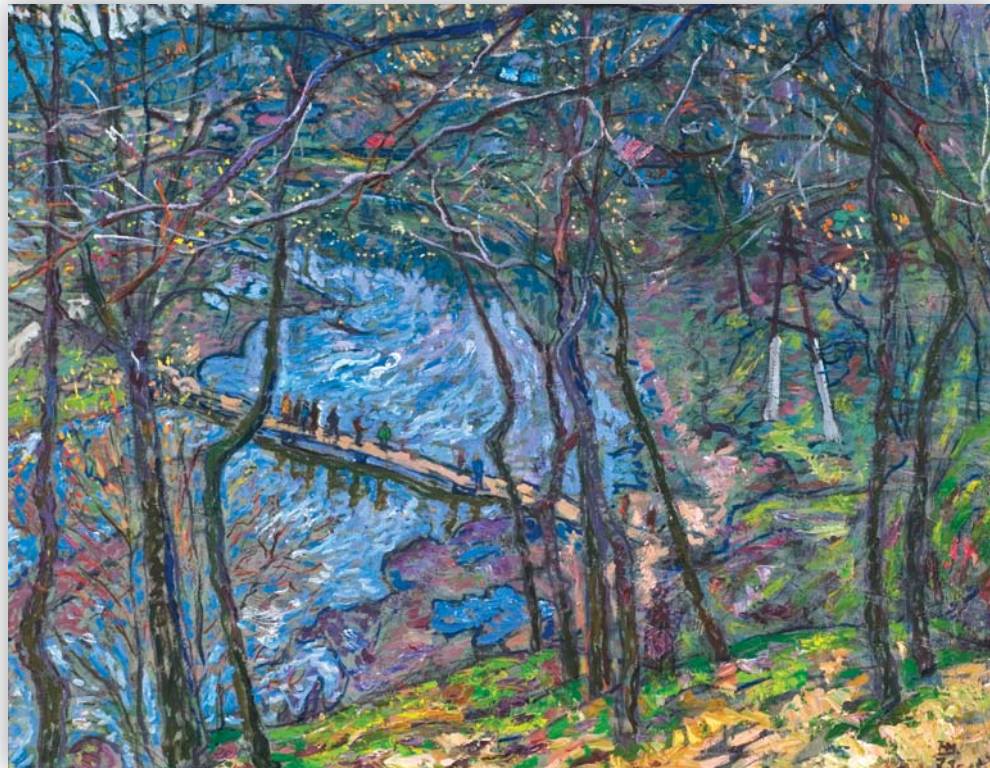
- 1) культ чистоти тіла, заснований на негативній оцінці результатів тілесного функціонування;
- 2) мовні табу щодо жіночих тілесних проявів;
- 3) інтеріоризований жінкою погляд Іншого (жінка дивиться на себе очима іншої жінки як суперниці, погляд якої формується на чоловічому уявленні про ідеальне жіноче тіло: багатократне нашарування погляду).

Відчуження жінки від свого тіла посилюється через тиражовану соціумом тілесну норму – стрункість і молодість. Проте тілесне самонормування жінки

забарвлено рисами вибірковості, вимогливості по відношенню до себе і відповідальністю за себе і своє життя. Тому тіло, яке жінка сама «створила» і яке їй подобається, позначатиметься не просто як «моє», але й як «Я сама».

Гармонійна або дисгармонійна взаємодія між статтю і гендером переноситься в **самоідентифікацію немолодої жінки**, але не детермінує її. Складно уявити припинення актуалізації статі, але ступінь її реалізації варіює, і немолода жінка може стабілізувати той рівень, який вона досягла в зрілості або повернутися до попереднього. Проте у будь-якому випадку немолода жінка проводить «ревізію» минулого життя. Підставою самоідентифікації немолодої жінки є кумулятивний ефект попередніх самоідентифікацій. Суть цього ефекту полягає в тому, що немолода жінка здійснює різноманітне і довільне поєднання попередніх варіантів самоідентифікації. Проте це з'єднання не носить механічного або синтетичного характеру; воно швидше є калейдоскопічним, оскільки в ньому одночасно можуть бути присутні самоідентифікації з різних етапів її життєвого шляху. Калейдоскопічність попередніх самоідентифікацій створює ефект доповнення: в самоідентифікації немолодої жінки з'являються відчуття, переживання, думки, яких не було у момент здійснення самоідентифікації в минулому. Якщо попередні самоідентифікації шикувалися через зв'язки з Іншими, то ефект доповнення стосуватиметься, в першу чергу, цих відносин, а також буде поширюватися на оцінку і якість відносин в теперішньому часі. Опосередкованість самоідентифікації немолодої жінки відносинами з Іншими ускладнюється ефектом доповнення. Ефект доповнення багато в чому визначає можливості актуалізації або подальшої реалізації статі. Ефект доповнення містить як раніше неусвідомлені, так і репресовані відчуття, переживання, бажання. Їх виникнення в самоідентифікації немолодої жінки викликає з її боку спектр реакцій: від жалю про нездійснене до насущної потреби пережити цю подію знову або реалізувати те, що колись сама жінка собі заборонила. Соціальна ситуація, в рамках якої немолода жінка переживає ефект доповнення, є двоякою. В одному випадку суспільство надає можливість немолоді жінці займатися всіма доступними їй видами діяльності, більш того – стимулює її до соціальної активності. Інший варіант – зміцнення маргінального статусу

Микола Антонович Максименко. Місточок. 1973. Картон, олія

немолодих в суспільстві, легітимация їх усунення від більшості видів діяльності, негативна стереотипізація немолодого віку. Тому будь-яке подолання заборон на види діяльності, малоцінні за мірками суспільства або найбільшого оточення жінки, пов'язано з її духовною роботою і неминує зумовлює її позитивний особистісний розвиток. Таким чином, самоідентифікація немолодої жінки може вибудовуватися не тільки ретроспективно, тим самим «заможуючи» її розвиток як системи, але і перспективно, коли самоідентифікаційна система продовжує розвиватися на новому рівні.

Отже, у запропонованій статті визначено дві протилежні тенденції: з одного боку, у жінки постіндустріального суспільства відчуження від свого тіла посилюється через тиражовану соціумом тілесну норму – стрункність і молодість; з іншого боку, тілесне самонормування жінки забарвлено рисами вимогливості по відношенню до себе і своє життя. Тому тіло, яке жінка сама «створила» і яке їй подобається, позначатиметься не просто як «моє», але й як «Я сама». Даний висновок є методологічним підґрунтям профілактики передчасного старіння.

Перспективи: похилий вік потребує теоретичної реабілітації

через визнання його самоцінності в процесі життєвого шляху жінки. Будь-яке подолання стереотипів сприйняття її діяльності, зовнішнього вигляду або стану здоров'я, пов'язано з її духовною роботою і неминує зумовлює позитивний особистий розвиток.

Література

1. Бовуар Сімона. Друга стаття: пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко: В 2 т. Том 1. – К.: Основи, 1994. – 390 с.
2. Бовуар Сімона. Друга стаття: пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко. – К.: Основи, 1995. – 392 с.
3. Борисов С.Б. Культурна антропологія девичества. – Шадринск: Изд-во Шадринского пед. института, 2000. – 102 с.
4. Вислоцкая М. Искусство любви (двадцать лет спустя): пер. с польск. – М.: Советский спорт, 1991. – 56 с.
5. Темкина А. Динамика сценариев сексуальности в автобиографиях современных российских женщин: опыт конструктивистского исследования сексуального удовольствия // Гендерные тетради / Под ред. А. Клецина. – СПб., 1999. – Вып. 2. – С. 20–54.
6. Фуко М. История сексуальности. – Том 1. Жага пізнання. – Харків: Око, 1997. – 240 с.
7. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. А.А. Толстых. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
8. Gofman E. Gender display // Studies in the Anthropology of Visual Communication. – 1976. – №3. – P. 69–77.